

Piotr Kurzawa

Myśl polityczna polskiego konspiracyjnego ruchu narodowego w czasie II wojny światowej

Streszczenie: Narodowcy byli jednym z liczniejszych polskich ruchów politycznych w trakcie II wojny światowej. Czynnie angażując się w walkę z okupantem, ponieśli dotkliwe straty, jednak nie przeszkodziło im to w stworzeniu znacznego dorobku z dziedziny myśli politycznej. Celem artykułu jest zaprezentowanie myśli politycznej polskiego ruchu narodowego w latach II wojny światowej. Zastosowane zostały metody historyczne, jakościowe oraz metoda porównawcza. Całość została podzielona na części, w których autor zajmuje się takimi zagadnieniami z myśli politycznej, jak: cele wojenne Polski, wizja granic państwa, stosunek do mniejszości narodowych, wizja ustroju politycznego, wizja gospodarki, wizja bezpieczeństwa kraju oraz oświata i wychowanie. Artykuł ma ukazać, jak bogaty jest dorobek tamtych pokoleń.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, ruch narodowy, konspiracja, cele wojenne, granice, mniejszości narodowe, ustrój, gospodarka, bezpieczeństwo kraju, oświata, wychowanie.

Wstęp

Badanie myśli politycznej jest jednym z najlepiej rozwijających się obszarów politologii i historii. Również na studiach poświęca się im wiele uwagi, poprzez takie przedmioty jak historia myśli politycznej

czy współczesna myśl polityczna. Jednak podczas zajęć ze wskazanych przedmiotów poruszane są niekiedy wyłącznie zagadnienia dotyczące zagranicznych myślicieli i organizacji, jednocześnie często pomijany bywa dorobek polski, bogaty w bardzo wiele koncepcji i idei. W artykule zostanie scharakteryzowana myśl polityczna konspiracyjnego ruchu narodowego okresu II wojny światowej. W tym celu zostały użyte metody historyczne, jakościowe oraz metoda porównawcza.

Wiele organizacji, mimo istnienia Polskiego Państwa Podziemnego i niesprzyjających warunków, wytworzyło w czasie okupacji własne struktury. Co ważniejsze pracowały również czynnie nad różnymi obszarami myśli politycznej. W okresie istnienia Polskiego Państwa Podziemnego obóz narodowy składał się głównie ze Stronnictwa Narodowego, jednak należy również wliczyć do niego: Grupę „Szaniec”, Konfederację Narodu oraz Organizację „Ojczyzna”. Opierając się na danych z 1938 r., w których partia posiadała 200 tys. członków, możemy wywnioskować, iż Stronnictwo Narodowe było najliczniejszą partią polityczną w Polsce przed wojną. Po klęsce II Rzeczypospolitej w kampanii wrześniowej stronnictwo przeszło do konspiracji, występując pod kryptonimem „Kwadrat”¹. Grupa „Szaniec” powstała jako następcą ONR, który w konsekwencji działań wojennych stracił wielu wyższych rangą działaczy. Konfederacja Narodu powstała we wrześniu 1940 r. z połączenia kilku ugrupowań: Gwardia Obrony Narodowej, Tajna Armia Polski, „Znak”, Związek Czynu Zbrojnego, „Pobudka” oraz „Wawel”. Natomiast „Ojczyzna” powstała w Poznaniu pod koniec września 1939 r., jednak podporządkowała się ona Rządowi RP na uchodźctwie. Wszystkie te organizacje czynnie działały na rzecz odzyskania niepodległości przez Polskę, zarówno na tle wojskowym, jak i będąc aktywnymi na rzecz rozwoju społeczeństwa. Po wojnie Polska musiała zostać odbudowana, na nowo musiała też wykreować pozycję kraju w Europie i na świecie oraz naprawić poprzednio popełnione błędy. Pierwszym zagadnieniem, które zostanie omówione w artykule są cele wojenne, do których zdaniem narodowców powinna zmierzać Polska. W tym

¹ K. Przybyśz, *Polska myśl polityczna 1939-1945*, Warszawa 2000, s. 25.

przypadku, jako „cele” zalicza się nie tylko zwycięstwo nad wrogiem, ale również postulaty, do których powinni dążyć przedstawiciele Polski na przyszłej konferencji pokojowej.

Cele wojenne Polski

Po przegranej kampanii wrześniowej Polska ponownie zniknęła z map Europy. Organizacje konspiracyjne przyjęły, iż jest to stan chwilowy i z tego powodu natychmiast rozpoczęły prace nad celami do osiągnięcia w trakcie konfliktu, jak i po nim. O ile zwycięstwo nad III Rzeszą było oczywistym celem, to także tworzone wizję Europy, do której miała dążyć już niepodległa Polska. Organizacje narodowe zajęły się tworzeniem koncepcji imperialnych, w których zakładały, iż samo zwycięstwo nad Niemcami może być za małym sukcesem dla stworzenia silnej oraz niezależnej Polski. Konieczny może być jeszcze konflikt ze Związkiem Radzieckim, aby zabezpieczyć swoje granice na wschodzie².

Teoretycy Stronnictwa Narodowego założyli, że po wojnie Europa podzieli się na kilka bloków. Europa Środkowa może się przeciwstawić ekspansywnej polityce Niemiec i Rosji, tylko będąc zjednoczoną w jeden silny sojusz. Jednak nie miał to być sojusz oparty na wielu małych państwach, a na kilku większych (federacyjnych). Ideologowie zaplanowali stworzenie trzech zespołów państw w Europie Środkowej. Skandynawskie państwa (Dania, Norwegia, Szwecja, Finlandia) miały zostać połączone unią i w sojuszu z Polską miały zabezpieczać Morze Bałtyckie. Polska wraz z Czechami, Słowacją, Rumunią oraz Węgrami miała zabezpieczać środkowy obszar. Początkowo ostoją tego bloku miały być umowy polsko-czeskie, jednak po upadku rozmów konfederacyjnych zmieniono ten zamiar na koncepcję sojuszu polsko-węgierskiego. Południe miały zabezpieczać państwa bałkańskie (Jugosławia, Bułgaria, Grecja). Dodatkowym atutem miał być sojusz z Turcją. Po pokonaniu Niemiec, Polska miała zorganizować

² Tamże, s. 44.

swój blok³. Według SN Polska musiała być potęgą, ponieważ pomiędzy silnymi Niemcami i ZSRR nie ma miejsca dla słabego państwa. W wyniku osłabienia tych dwóch mocarstw, Polska miała przejąć przednią rolę na kontynencie, co w konsekwencji umożliwiłoby powstanie Wielkiej Polski⁴.

Konfederacja Narodu jako dwóch największych wrogów Polski postrzegając Niemców oraz Żydów, zaś w wyniku wojny mieli oni zostać poważnie osłabieni. To umożliwiło powstanie nowej, silniejszej, chrześcijańsko-narodowej Polski⁵. W latach 1941-1942 określona została koncepcja Imperium Słowiańskiego, o całkowicie odmiennym kształcie w porównaniu do przedwojennej koncepcji. Koncepcja ta, podobnie jak Stronnictwa Narodowego, została oparta na blokach państw. W tym wypadku Europa została podzielona na cztery bloki: francusko-romański (Francja, Belgia, Holandia, Luksemburg, Szwajcaria), iberyjski (Portugalia, Hiszpania), północny (Dania, Norwegia, Szwecja, Finlandia) oraz Imperium Słowiańskie (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Rumunia, Jugosławia, państwa bałtyckie). Poza Polską w skład federacyjnego Imperium Słowiańskiego początkowo miały wejść Czechy i Słowacja, jako dwaj osobni partnerzy⁶. Dodatkowo wliczano Ukrainę, Łotwę i Estonię. W późniejszym okresie do Imperium miały się przyłączyć Węgry, Rumunia oraz Jugosławia zjednoczona pod serbskim przewodnictwem⁷. Na osobną uwagę zasługuje rola Litwy, Ukrainy oraz Białorusi w Imperium. Zdaniem Konfederacji Narodu zarówno Litwini, jak i Białorusini, byli wewnętrzną sprawą Polski, i powinni znajdować się w jej terytorium. Ukraińcy zaś, jak uznano, powinni posiadać własną państwowość, jednak na wschód od rzeki Zbrucz⁸.

³ J. Kornaś, *Stracone nadzieje. Szkice z myśli społeczno-politycznej Stronnictwa Narodowego (1928-1945)*, Toruń 2009, s. 91-92.

⁴ K. Przybysz, *Polska...*, s. 58.

⁵ Tamże, s. 45.

⁶ Jan z Chociebuża, *Sprawa słowacka*, „Biuletyn Słowiański” 1943, s. 2.

⁷ S. Faliński, *Ideologia Konfederacji Narodu*, „Przegląd Historyczny” 1985, t. 76, nr 1, s. 72-73.

⁸ K. Przybysz, *Imperium Słowiańskie Konfederacji Narodu- przyczynek do*

Za kolejny cel wojenny dla Konfederacji można uznać rozczłonkowanie Niemiec. Założeniem było trwałe zlikwidowanie zagrożenia ze strony agresywnego zachodniego sąsiada. Poszczególne części III Rzeszy miały zostać przyłączone do bloków narodowych. Blok Imperium Słowiańskiego miał otrzymać Turynię, Meklemburgię oraz Brandenburgię⁹.

Grupa „Szaniec” sprecyzowała cele wojenne na łamach swojego pisma. W ośmiu punktach zostały wymienione żądania pokojowe: odzyskanie przez Polskę Prus Wschodnich oraz ustanowienie granicy na linii Odry, prawo wysiedlenia całości ludności niemieckiej, uzyskanie odszkodowania od Niemiec za poniesione szkody czasu wojny oraz okupacji, zwrot zagrabionego mienia kulturowego, ustanowienie po stronie zachodniej granicy polsko-niemieckiej strefy zdemilitaryzowanej, zajęcie terenów za strefą zdemilitaryzowaną w celu zabezpieczenia rozbrojenia Niemiec, spłata odszkodowań oraz rewindykacja zagrabionego mienia, uzyskanie wszelkich akt administracyjnych dotyczących terenów okupowanych, dostarczenie lub rekrutowanie robotników (opłacanych przez rząd niemiecki) do pracy przy odbudowie kraju¹⁰.

Poza tymi celami „Szaniec” przygotował również swoją wizję powojennej Europy. Polska, jako jedno z przyszłych mocarstw, powinna kierować blokiem państw od zimnych krajów skandynawskich, aż po Turcję. Miał to być związek bardziej przypominający unię państw. Proponowano blok podzielić na trzy człony, Polska zaś jako przewodni kraj miała być skonfederowana ze wszystkimi innymi państwami należącymi do unii. Wyżej wspomniane człony to: północny, środkowoeuropejski oraz południowy. Do pierwszego miały należeć państwa skandynawskie i Polska, który miał na celu ochronę Bałtyku wraz z zabezpieczeniem niepodległości państw bałtyckich. Człon środkowoeuropejski miał składać się z Polski, Czechosłowacji,

dziesięć polskiej myśli politycznej, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Section K” 1999, vol. VI, s. 265.

⁹ Tamże.

¹⁰ *Nasze cele wojenne*, „Szaniec” 20 grudnia 1940, s. 1-5.

Węgier, Rumuni oraz państw bałkańskich. Jego celem było łączenie południa z północą. Trzeci człon miał się składać z Polski oraz Turcji i zabezpieczać Morze Czarne. Całość miała być powiązana z resztą Europy przez koalicję polsko-francuską¹¹.

Ruch narodowy w pewnym stopniu wyciągnął wnioski z błędów II Rzeczypospolitej. Tym razem, zgodnie z wizjami narodowców, Polska miała tworzyć silne państwo dodatkowo wzmocnione sojuszami- państwo, które zapewniałoby pokój w tej części Europy poprzez równowagę siły Niemiec oraz Rosji. Jednak tak rozległe plany były wyłącznie utopią, niemożliwą do zrealizowania z wielu powodów.

Granice przyszłej Polski

Jednym z aspektów koniecznych do tego, aby można było mówić o niepodległym państwie, jest fakt posiadania terytorium określonego przez granice. Stanowią one również jeden z elementów definiujących siłę państwa. Dzięki odpowiedniemu ustanowieniu granic kraj może zyskać zasoby ludzkie, tereny rozwinięte gospodarczo czy naturalne warunki obronne. Właśnie dlatego każde liczące się ugrupowanie miało koncepcję terytorialną przyszłej Polski. Obóz narodowy (tak samo jak przed wojną) zgodnie wysuwał postulaty powrotu do Polski ziem zachodnich, które znajdowały się poza granicami z roku 1939¹².

Stronnictwo Narodowe, jako ideę terytorialną kraju, wypracowało projekt Polski trzech mórz. Od początku okupacji SN postulowało, iż po pokonaniu Niemiec, Polska musi rozszerzyć swoją granicę na zachodzie, aby osłabić wroga i odzyskać dawne tereny. W 32. numerze „Walki” ukazał się artykuł, w którym nie tylko podkreślano istotność planowanego przyszłego przymierza

¹¹ K. Przybysz, *Polska...*, s. 61.

¹² J. J. Terej, *Idee, mity, realia. Szkice do dziejów narodowej demokracji*, Warszawa 1971, s. 188.

między Polską, Czechami a Słowacją, ale również zaznaczone zostało, iż Polska musi swoją zachodnią granicę oprzeć na Odrze oraz uzyskać jak najszerszy dostęp do Morza Bałtyckiego poprzez uzyskanie Prus Wschodnich¹³. W numerze 37. podkreślano, iż Polska powinna być oparta na naturalnych granicach, na zachodzie na linii Odra-Nysa Łużycka, północną granicą miał być Bałtyk, wschodnia granica miała obejmować Bramę Smoleńską i schodzić wzdłuż linii Dniepru, natomiast południowa miała być oparta na Karpatach¹⁴. W przyszłości pod przewodnictwem Polski miał powstać blok państw zdolnych do walki z Rosją. Należec do niego miały Estonia, Łotwa, Czechosłowacja, Rumunia, słowiańskie kraje z Bałkanów oraz Węgry. Przyjęto, iż wojna zakończy się porażką zarówno Niemiec, jak i Związku Radzieckiego, w efekcie Polska stanie się głównym sojusznikiem Wielkiej Brytanii w nieuniknionej wojnie z imperialistycznym ZSRR¹⁵. Kolejne zwycięstwa Armii Czerwonej na froncie wschodnim zmusiły Stronnictwo Narodowe do zmiany swojej koncepcji terytorialnej. Przede wszystkim skupiono się na zachodniej granicy, a linia Odra-Nysa Łużycka stała się priorytetem. Ustalono, że w dążeniach na wschodzie Polska pozostanie przy granicy z Traktatu Ryskiego¹⁶.

Konfederacja od początku swojego istnienia miała jasno określone oczekiwania, co do przyszłego kształtu granic. Było to mocno związane z eksponowaną przez nich ideą Imperium Słowiańskiego. Polska wewnątrz imperium miała stanowić nadrzędną siłę, a do tego musiała być odpowiednich rozmiarów. Pierwszy raz o tej idei możemy przeczytać w dokumencie *Główne założenia ideowo-ustrojowe Konfederacji Narodu* z grudnia 1941 r. Jednak odnośnie przyszłych polskich granic, ujęto jedynie zdanie o prawdopodobnej

¹³ *Granice Polski*, „Walka” 15 listopada 1940, s. 1.

¹⁴ *O co walczymy? Polska Trzech Mór*, „Walka” 19 października 1941, s. 1.

¹⁵ N. Kołomejczyk, *Partie i stronnictwa polityczne wobec spraw terytorialnych Polski w latach 1939-1945*, [w:] *Wojna i okupacja na ziemiach Polskich 1939-1945*, red. W. Góra, Warszawa 1984, s. 587.

¹⁶ K. Przybysz, *Polska...*, s. 81.

granicy zachodniej na linii Odry oraz otrzymania Prus Wschodnich¹⁷. Następnie bardziej sprecyzowano przyszłą zachodnią granicę kraju. Powinna ona była przebiegać na północy lewym brzegiem Odry tak, aby włączyć wyspy Rugia, Wolin i Uznam oraz Szczecin w Polskie granice, dalej Ziemia Lubuska, Górne i Dolne Łużyce, cały Śląsk¹⁸. Na wschodzie w granicach Polski miała być Litwa związana Unią Lubelską. Kolejnym etapem ustanowienia granic miało być przyłączenie ziem białoruskich oraz części ziem ukraińskich, aż po Zbrucz. To umożliwiłoby dokończenie dzieła poprzez przyłączenie Besarabii i Bukowiny, aż po rzekę Prut, tworząc w ten sposób planowany dostęp do Morza Czarnego¹⁹. Jak wcześniej wspomniano, Polska miała być częścią składową większego tworu państwowego, opisanego w części artykułu: Cele wojenne Polski.

Obóz Narodowo-Radykalny „Szaniec” nie kreował tak rozległej myśli terytorialnej przyszłej wolnej Polski. W artykule programowym z 20 grudnia 1940 r. można przeczytać, iż dla Polski najważniejszą kwestią jest odzyskanie Prus Wschodnich, oparcie granicy na Odrze oraz uzyskanie całego Śląska, aż po Nysę Łużycką²⁰. Od 1941 r. postulowano również włączenie wysp Uznam i Wolin. Uznano też, iż odpowiednie będzie przywrócenie granicy zawartej w postanowieniach Traktatu Ryskiego²¹.

Narodowcy uznali, iż dla bezpieczeństwa Polski konieczne jest nie tylko posiadanie bliskich sojuszników, ale również stworzenie terytorialnie rozległego państwa. Dzięki swojej wielkości kraj miał mieć odpowiednie zasoby ludzkie oraz gospodarcze, które gwarantowałyby silną pozycję Polski na arenie międzynarodowej. Jednak ponownie okazało się, iż powyższe koncepcje nie mogły zostać zrealizowane.

¹⁷ *Skrót ideologii Konfederacji Narodu z X 1941 r.*, [w:] *Wizje Polski programy polityczne lat wojny i okupacji 1939-1945*, red. K. Przybysz, Warszawa 1992, s. 82.

¹⁸ Jan z Chociebuża, *Nowa granica zachodnia*, „Biuletyn Słowiański” 20 lutego 1943, s. 1-3.

¹⁹ K. Przybysz, *Imperium...*, s. 266-268.

²⁰ *Nasze cele wojenne z 20 XII 1940 r.*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 51.

²¹ K. Przybysz, *Polska...*, s. 82.

Stosunek do mniejszości narodowych

Przy tak rozległych koncepcjach terytorialnych można było przewidzieć, iż nowa wolna Polska będzie krajem wielonarodowym (podobnie jak I i II Rzeczpospolita). W związku z tym teoretycy narodowi musieli ustosunkować się do poszczególnych mniejszości.

Dla organizacji narodowych mniejszości narodowe zawsze stanowiły ważny punkt poruszany w programach politycznych, jak i polemikach ideologicznych. Największe z ugrupowań, Stronictwo Narodowe, w swoich rozważaniach programowych z 1943 r. określiło swój stosunek do mniejszości narodowych. Na pierwszy plan zostały wysunięte mniejszości niemiecka oraz żydowska. Zostały one uznane za wrogów, dla których nie ma miejsca w Polsce. Dużo miejsca poświęcono pozostałym trzem mniejszością narodowym: Rusinom, Białorusinom oraz Ukraińcom. Rusini i Białorusini zostali uznani za szczepy słowiańskie blisko spokrewnione z Polakami. Jednak często byli wykorzystywani przez Niemców, Rosjan oraz Żydów do rozbijania jedności Polski, więc wina za próby oderwania się od polskiej macierzy nie leży w pełni po ich stronie. Dlatego SN uznało, iż można dać im szansę, w której udowodnią swoją wierność Polsce. Jeżeli to zrobią, to zostaną przyjęci do grona polskich obywateli. Można przeczytać, iż: „wytyczną polskiej polityki w stosunku do ruskich i białoruskich mniejszości będzie stworzenie warunków do swobodnego rozwoju w granicach naszego kraju, zgodnie z dążeniem i interesami całego państwa”²². Inaczej została oceniona mniejszość ukraińska. Ukraińcy stwierdzając, iż lepiej będzie im się żyło na zamieszkałych terenach bez silnego pierwiastka polskiego, dopuścili się wielu zbrodni. Według Stronictwa Narodowego w tym przypadku w zbrodniach nie brał udziału ktoś trzeci, a całość winy spadła na zbrodniarzy ukraińskich. Dlatego za cel przyjęto rozprawienie się z tymi elementami, które były wrogiem narodowi i Polsce²³.

O wiele szerzej o mniejszościach narodowych publikowano w pismach konspiracyjnych. W 1940 r. ukazał się pierwszy artykuł

²² *Na drodze do wielkości z V 1943*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 210.

²³ *Tamże*, s. 210-211.

określający stosunek do mniejszości ukraińskiej. Podkreślano w nim chętną współpracę Ukraińców z nazistami oraz zaangażowanie w niszczenie polskiej kultury na wschodnich terenach²⁴. Na łamach mało znanego pisma „Obozowiec” w 1942 r. SN zwraca uwagę na chęć osiągnięcia niepodległości Ukraińców, kosztem m.in. Polski. Stąd wywodzi się pogląd Stronnictwa, iż Ziemia Czerwińska oraz Wołyń muszą uzyskać znaczącą większość pierwiastka polskiego tak, aby nie można było kwestionować ich przynależności do Polski²⁵. Kolejne zbrodnie ukraińskie na Polakach jeszcze bardziej zaostrzyły sytuację. W 1944 r. w jednym z artykułów jasno zostało stwierdzone, iż wszyscy Ukraińcy są winni zbrodniom, tak jak i wszyscy Niemcy²⁶. W innym można przeczytać, iż należy stawiać czynny opór wobec bojówek ukraińskich, aby nie doszło do sytuacji, w której: „ziemię polską odzyskamy, ale Polaków na niej już nie będzie”²⁷. Wraz ze zbliżającą się klęską III Rzeszy oraz wzrostem liczby ofiar na wschodnich terenach, zaczęły pojawiać się coraz bardziej skrajne artykuły wskazujące Ukraińców, jako przyszłych przeciwników Polski.

Rozważania programowe z 1943 r. nie ukazują pełnego podejścia Stronnictwa Narodowego do mniejszości żydowskiej, dlatego wypada rozszerzyć tę perspektywę. Endecy walkę z mniejszością żydowską podjęli już w czasach II Rzeczypospolitej, jednak jej przyczyną nie był, jak się uznaje, rasizm, lecz konflikt społeczno-gospodarczy²⁸. Również u Wiesławy Chrzanowskiej możemy przeczytać, iż podstawą konfliktu polsko-żydowskiego były problemy społeczno-gospodarcze i właśnie w tych płaszczyznach głównie się on toczył²⁹. Początkowo w prasie uznawano Żydów za grupę uprzywilejowaną, opaska z gwiazdą Dawida stała się znakiem ochrony przed branką³⁰. Jednak z coraz większymi reperkusjami zaczął zmieniać się stosunek SN

²⁴ *Współokupanci Ukraińscy*, „Walka” 22 listopada 1940, s. 1

²⁵ *Parę słów o Ukraińcach*, „Obozowiec” 1942, s. 3.

²⁶ *Bitwa o ziemię czerwińską*, „Walka” 1 czerwca 1944, s. 1.

²⁷ *Ogniem i mieczem*, „Warszawski Głos Narodowy” 27 maja 1944, s. 1.

²⁸ J. Orlicki, *Szkice z dziejów stosunków polsko-żydowskich 1918-1949*, Szczecin 1983, s. 71-72.

²⁹ W. Chrzanowski, *Pół wieku polityki*, Warszawa 1997, s. 67.

³⁰ *Gubernia Generalna – Paradisus Judaeorum*, „Walka” 16 czerwca 1940, s. 4.

wobec nich. Zaczęły pojawiać się artykuły ukazujące niedolę Żydów w gettach, chociaż nadal utrzymywano artykuły krytykujące ich zachowania, takie jak uległość wobec Niemców, swobodę obyczajów czy hazard³¹. Po likwidacji getta w 1943 r. ponownie następuje zwrot w publikacjach Stronnictwa Narodowego na temat Żydów. Powrócił problem ich przyszłości w wolnej Polsce. W prasie da się dostrzec zapowiedź przyszłych propozycji rozwiązania tego problemu. Można wywnioskować, iż SN najbardziej zależało na całościowym wysiedleniu mniejszości żydowskiej, ale zgodnie z zasadami katolickimi i prawem międzynarodowym³². Należy więc uznać za zupełnie błędne twierdzenie, iż Stronnictwo Narodowe opowiadało się za eksterminacją mniejszości żydowskiej, opowiadało się za opuszczeniem przez nich Polski.

Konfederacja Narodu za najlepszy wzór społeczeństwa przyjęła społeczeństwo jednorodne. Dlatego pełnoprawnymi członkami społeczeństwa mieli być Polacy oraz Białorusini, którzy przez KN byli uważani za część narodu polskiego³³. Reszta narodów powinna mieć ograniczone prawa, natomiast dla Żydów i Niemców przewidziany został inny los³⁴. Żydów uznano za element, który nie powinien wrócić do kraju, aby nie zajmować ponownie sklepów i mieszkań, które w tamtym czasie zostały przejęte przez Polaków. Powinni oni otrzymać własne tereny kolonizacyjne, na których mogliby się osiedlić. Właśnie do tego powinien dążyć przyszły wolny rząd na forum międzynarodowym. Wszelkie straty finansowe poniesione z powodów takiego rozwiązania powinny pokryć Niemcy, jako główni winowajcy zaistniałej sytuacji. Wszystko to było postulowane w deklaracji ideowo-programowej z 1941 r.³⁵ Podobny stosunek KN wyrażała do Niemców. Uważano, iż wspólne obcowanie dwóch narodów w jednym kraju jest niemożliwe, dlatego powinno się ich przesiedlić w głąb

³¹ M. Orłowski, *Prasa konspiracyjna Stronnictwa Narodowego w latach 1939-1947*, Poznań 2006, s. 215-216.

³² *Ruch narodowy w czwartym roku wojny*, „Walka” 2 czerwca 1943, s. 3.

³³ *Wielka Polska to imperium*, „Nowa Polska” 24 marzec 1943, s. 3.

³⁴ S. Faliński, *Ideologia...*, s. 63.

³⁵ *Skrót...*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 84.

Niemiec, unikając w ten sposób przyszłych konfliktów wewnętrznych³⁶.

Ukraińców Konfederacja postrzegała przez pryzmat przyszłego Imperium Słowiańskiego. Tereny ukraińskie aż po Zbrucz i Kamieniec Podolski miały być częścią składową Polski. Traktowano ten obszar, jako naturalną drogę ekspansji³⁷. Dokładniejszy opis Ukraińców możemy przeczytać w artykule zamieszczonym w „Biuletynie Słowiańskim” *Humań czy Hadziacz?*. Można było przeczytać tam, że jest to naród: „mało uświadomiony (...), z ubogimi tradycjami państwowymi (...), kulturalnie niejednolity (...)”. Jednocześnie jest to: lud bliski nam słowiańskim pochodzeniem, etnicznie ten sam, co nasi ruscy haliczanie i wołyniacy (...)”. KN chciało niepodległej Ukrainy sięgającej od rzeki Zbrucz, aż po Don, z którą w przyszłości mógłby być zawarty sojusz, a następnie unia. Dlatego przyjęto, iż potrzeba więcej niż tolerancyjnego stosunku wobec Ukraińców, pod warunkiem ich pełnego oddania Polsce³⁸.

W podobnym tonie można odczytać zamierzenia Obozu Narodowo-Radykalnego „Szaniec” dotyczącego mniejszości. ONR jeszcze przed wojną uważał Żydów za wrogów. W artykule z 1940 r. błędnie zostały odczytane zamiary nazistów wobec mniejszości żydowskiej. Uznano ich za grupę uprzywilejowaną oraz współpracującą z okupantem³⁹. W następnym roku, kiedy intencje niemieckie stały się jasne, ONR przyznało, iż Żydzi mają o wiele gorszą perspektywę rozwoju od narodu polskiego⁴⁰. Już w następnym wydaniu „Szańca” można zauważyć uwagi na temat przyszłości mniejszości żydowskiej w Polsce⁴¹. Jednak organizacja nigdy nie wypracowała ostatecznej

³⁶ K. Przybysz, *Polska...*, s. 100.

³⁷ G. Pawlikowski, *Ukraińska mniejszość narodowa w powojennej Polsce w programach partii i organizacji konspiracyjnych (1939-1945)*, „Polityka i Społeczeństwo” 2010, nr 7, s. 179-180.

³⁸ Jan z Chociebuża, *Humań czy Hadziacz*, „Biuletyn Słowiański” 30 czerwca 1943, s. 2.

³⁹ S. Bębenek, *Wizja przyszłej Polski w programie grupy »Szaniec«*, „Przegląd Historyczny” 1973, t. 64, nr 1, s. 125.

⁴⁰ *Niemcy a żydzi*, „Szaniec” 16 listopada 1941, s. 3

⁴¹ *Niech odejdą*, „Szaniec” 24 grudnia 1941, s. 4-5

wersji wizji przyszłości. Rozważano pomiędzy całkowitym wysiedleniem Żydów z Polski lub pozostawieniem ich, ale w izolacji od reszty narodu⁴². Dla ONR sprawa mniejszości niemieckiej była dosyć oczywista. W celach wojennych z 1940 r. organizacja uznała, iż „interes narodu polskiego i trwałość pokoju wymagają pozbycia się mniejszości narodowej niemieckiej z całego obszaru państwa, szczególnie zaś z przyszłego pasa granicznego”⁴³. Polska oraz Niemcy od lat toczyły ze sobą walki, dlatego jedynym rozwiązaniem wobec mniejszości niemieckiej jest jej wysiedlenie. Dokonano podziału na ludność niemiecką oraz ludność polską mówiącą aktualnie po niemiecku, tych drugich należało poddać procesowi repolonizacji⁴⁴. Zarówno Białorusinów, jak i Litwinów, uważano za mniejszości nadające się do spolonizowania. Ukraińców zaś ujmowano, jako wewnętrzną sprawę Polski. ONR za mniejszość ukraińską uznawał ludność mówiącą językiem ukraińskim zamieszkującą Wschodnią Małopolskę, natomiast za Zbruczem i Dnieprem ich zdaniem mieszkali tzw. Małorusini wytworzeni przez politykę Rosji⁴⁵. Uznali również, iż powstanie wolnej Ukrainy jest sprawą niewykonalną. Można jednak przywrócić współpracę pomiędzy narodami pod warunkiem całkowitej eliminacji „chwastów”, czyli szowinistów ukraińskich działających na szkodę Polski⁴⁶. Współpraca miałaby raczej wymiar edukacyjny dążący ostatecznie do polonizacji⁴⁷.

Wielkie imperia najczęściej mają w swoich granicach mniejszości narodowe. Wszystkie organizacje narodowe były zgodne, iż niepodległa Polska nie może mieć ponownie w swoich granicach mniejszości niemieckiej i żydowskiej. Natomiast reszta mniejszości powinna być polonizowana w celu uzyskania jak największej spójności społecznej. Jednak nie wiadomo czy kultura polska okazałaby się na tyle atrakcyjna dla tych mniejszości, aby można było przeprowadzić bezpro-

⁴² S. Bębenek, *Wizja...*, s. 125.

⁴³ *Nasze...*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 51.

⁴⁴ S. Bębenek, *Wizja...*, s. 125-126.

⁴⁵ *Nasza sprawa wewnętrzna*, „Szaniec” 4 kwietnia 1943, s. 2-3.

⁴⁶ *Dzisiejsze tło sprawy ukraińskiej*, „Szaniec” 4 lipca 1943, s. 8-9.

⁴⁷ *Na rozstajnych drogach*, „Szaniec” 22 września 1943, s. 6-10.

blemowo polonizację. Należy przypomnieć, że w tamtym okresie pomiędzy wskazanymi narodami dochodziło do wielu konfliktów.

Wizja ustroju państwa

Połączenie Polskiego Państwa Podziemnego oraz rządu na uchodźstwie dawało złudzenie istnienia państwa. Jednak organizacje narodowe uznały, iż po pokonaniu Niemiec niemożliwe jest wrócenie do poprzedniego ustroju państwa. Z tego względu należało stworzyć nową koncepcję ustrojową. Zgodnie z definicją z *Leksykonu politologii* ustrój jest „pojęciem prawniczym, które oznacza strukturę organizacyjną, kompetencjami i określone prawem wzajemne zależności organów państwa”⁴⁸. A więc jest to system zależności pomiędzy poszczególnymi częściami władzy.

Stronnictwo Narodowe podeszło bardzo skrupulatnie nie tylko do własnej koncepcji ustrojowej przyszłej Polski, ale również do analizy poprzedniego ustroju. Dla największego ugrupowania ruchu narodowego liczyło się silne państwo, wraz z silnym narodem, co było podkreślane w prasie⁴⁹. Ustrój państwowy miał być czymś nowym, Stronnictwo zdecydowało nie wybierać pomiędzy totalitaryzmem a demokracją, gdyż obydwa ustroje były wadliwe w dużym stopniu⁵⁰. Odpowiedzią na te niedoskonałości miał być ustrój oparty na duchu narodu⁵¹. Ustrój, który „by był jednocześnie naprawdę demokratycznym, to jest zapewniającym całemu ludowi polskiemu udział w urządzaniu państwa, pracy i zyskach z niej płynących, oraz który by był naprawdę silny (...)”⁵². Podstawą nowego ustroju miała być władza wykonawcza reprezentowana przez głowę państwa. Prezydent według koncepcji miał posiadać szerokie kompetencje,

⁴⁸ A. Antoszewski, *Ustrój Polityczny*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004, s. 480.

⁴⁹ *Zasada polityki polskiej*, „Walka” 14 listopada 1941, s. 1.

⁵⁰ *Dyktatura czy parlamentaryzm*, „Młoda Polska” 10 kwietnia 1943, s. 2.

⁵¹ *Przestrogi dla Polski*, „Walka” 29 maja 1942, s. 1

⁵² *Katolickie Państwo Narodowe – kwestia ustroju*, „Młoda Polska” 24 maja 1943, s. 3.

przede wszystkim mianując rząd oraz sprawując nad nim kontrolę. Sejm natomiast miał sprawować przede wszystkim funkcję opiniotwórczą oraz kontrolną. Dodatkowo wybierałby prezydenta⁵³. Również w rozważaniach programowych zostało poświęcone miejsce dla opisanego przewidywanego ustroju przyszłej wolnej Polski. Senat w tej koncepcji miał być „mózgiem narodu”. Składać się miał z najwybitniejszych fachowców Polski wybieranych przez sejm. Do jego kompetencji miało należeć przede wszystkim przygotowywanie reform oraz opracowywanie ustaw i rozporządzeń, czy to z własnej inicjatywy, czy na wniosek sejmu lub rządu. Sejm natomiast miał być wybierany w wyborach, każdy Polak mógł wystartować. Jego zadaniem byłoby określanie żądań i potrzeb narodu oraz rzeczowa krytyka prac senatu. Również zajmowałby się uchwalaniem ustaw opracowanych przez senat, uchwalaniem budżetu oraz kontrolowaniem rządu. Dużo miejsca poświęcono dietom dla posłów, które powinny zostać ograniczone tylko do zwrotów za podróże oraz niskich diet dziennych. Sejm i senat miały wybierać prezydenta, mającego jednoczyć w sobie senat, sejm i rząd. Prezydent również miał odpowiadać za rozstrzyganie sporów i trudności, które nie znalazłyby rozwiązania na innej drodze. Władza wykonawcza według koncepcji SN została podzielona pomiędzy rząd, administrację oraz samorządy. Sprawy miały podlegać poszczególnym szczeblom władzy wykonawczej według ważności. Poza samorządami terytorialnymi miały zostać również ustanowione samorządy według rodzaju, na przykład samorząd gospodarczy, samorząd kulturalny czy samorząd zdrowia. Ideą samorządów było, aby ludzie z danej grupy, znając się lepiej na problemach z określonych dziedzin, spośród swojego grona wybierali na stanowiska jednostki najwybitniejsze⁵⁴.

Konfederacja Narodu również podjęła próbę opracowania własnego unikalnego ustroju. Cały artykuł o tytule *W Polsce nie będzie anarchii* poświęcony został krytyce demokracji. Zarzucono jej anarchizowanie społeczeństwa między innymi poprzez wzrost uczuć niechęci oraz buntu wobec kolejnych niedotrzymanych obietnic

⁵³ *Ustrój Narodowy*, „Front Narodowy” 5 stycznia 1941, s. 3.

⁵⁴ *Na...*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 211-213.

politycznych⁵⁵. Totalitaryzm natomiast był krytykowany za ostry podział na rządzących i rządzonych, zaniedbanie wolności oraz godności człowieka, realizację celów tylko jednej grupy społecznej, przerośniętą oraz niezależną od poglądów narodu administrację⁵⁶. Również w założeniach ideologicznych z 1941 r. poddany krytyce został ustroj demokracyczny, totalitarny oraz socjalistyczny. Ustrój demokracyczny został uznany za nieodpowiedni, ponieważ nie potrafił pogodzić wolności jednostek ze sprawnością i siłą władzy państwowej. Nie oddawał on faktycznego wpływu społeczeństwa na politykę, który ograniczał się do oddania raz na parę lat głosu do urny, niszcząc pomału kraj poprzez ciągłe zmiany rządów, w konsekwencji prowadząc do niespójnej polityki. Dodatkowym czynnikiem przeciwko demokracji miały być łatwość agitacji i pokusa korupcji. Krytykowano również ustrój totalitarny, który zaprzeczał indywidualności człowieka. Poprzez przekazanie rządowi wszechwładzy ustrój ten prowadził do degradacji zarówno życia narodu, jak i państwa. Ustrój socjalistyczny krytykowano natomiast za powierzenie ogromnej własności w rządowi. Wskutek tego państwo uzyskuje ogromną przewagę nad społeczeństwem, co prowadzi do totalitaryzmu. Ustrój, który według KN Polska po wojnie musi przyjąć, powinien opierać się na korporacjonizmie. Korporacjonizm dzieli państwo, jak gospodarstwo na szereg drobnych odcinków, kierownictwo ich powierzając tym, którzy z natury rzeczy są do tego powołani – metalurgię – metalurgom, rolnictwo – rolnikom, grabarstwo – garbarzom. Państwo ma dbać, by nikt nie wykraczał poza ramy sprawiedliwości oraz solidarności. Korporacje miały być reprezentowane przez swoich przedstawicieli- zarówno pracodawców, jak i pracowników. Konsumenci reprezentowani byłiby przez przedstawicieli specjalnych stowarzyszeń, państwo natomiast przez dyrektorów poszczególnych agencji. Reprezentanci tworzyć mieli parlament. Zdaniem KN „korporacjonizm urzeczywistnia ideał ustroju, który polega na pełnym przeniknięciu się rządu i samorządu, państwa i jego obywateli”⁵⁷.

⁵⁵ *W Polsce nie będzie anarchii*, „Fakty na Tle Idei” 15 listopada 1941, s. 6.

⁵⁶ Z. Kobyłańska, *Konfederacja...*, s. 33.

⁵⁷ *Skrót...*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 82-83.

W 1944 r. na łamach pisma Konfederacji Narodu „Nowa Polska” ponownie opublikowane zostały tezy programowe. Można tam przeczytać, iż ład wewnętrzny oparty powinien być na demokracji społecznej, rządy natomiast należeć powinny do narodu, który powołuje głowę państwa oraz reprezentację polityczną. Według tej koncepcji władze wybrane przez naród wraz z najwyższą reprezentacją społeczno-gospodarczą stanowią prawo. Głowa państwa jest najwyższym reprezentantem władzy wykonawczej, powołuje rząd odpowiedzialny przed reprezentacją narodu, posiada inicjatywę ustawodawczą, decyduje o wojnie, pokoju oraz powołuje tzw. Straż Praw. Straż Praw zostaje powołana spośród mężów doświadczonych. Jest to organ doradczy, służący pomocą głowie państwa oraz rządowi w sprawach wniosków ustawodawczych i rozwoju cywilizacyjnego państwa. Władza wykonawcza przekazuje w jak największym stopniu czynności administracyjne do samorządów terytorialnych oraz społeczno-gospodarczych⁵⁸.

Grupa „Szaniec” poważne rozważania na temat ustroju podjęła w opublikowanej broszurze *Trzecie Rozwiązanie*. Podkreślono już na samym jej początku, iż II wojna światowa jest starciem dwóch ideologii, wolności człowieka (demokracji) przeciwko silnej władzy (totalitaryzmowi). Obydwie koncepcje ustrojowe zostały skrytykowane. Demokracja została uznana za ustrój sprzyjający oddzielaniu narodu od państwa oraz korupcji. Grupa polityczna, która otrzymuje w wyborach władzę, wykorzystuje ją do własnych celów, skutkiem czego jest zniechęcenie do polityki. Uznano, iż wolność w demokracji posiadają jedynie ci, którzy mają pieniądze, biedni zaś służą bogatym. Totalitaryzm natomiast zdaniem Grupy „Szaniec” tworzy silny naród, jednak jest to naród złożony ze zniewolonych całkowicie jednostek. Niszczy jakąkolwiek inicjatywę. „Słuchać i być wiernym”- tak można opisać rolę człowieka w totalitaryzmie. Dodatkowo władza jest nietykalna- społeczeństwo nie ma nad nią żadnej kontroli⁵⁹. Stąd wniosek, iż muszą powstać nowe formy ustrojowe. Takie, które pogodzą wolność człowieka i silną władzę, tworząc silne państwo.

⁵⁸ *Tezy programowe nowej Polski*, „Nowa Polska” 15 maja 1944, s. 3.

⁵⁹ *Trzecie Rozwiązanie*, 1941, s. 2-4.

W koncepcji Grupy „Szaniec” zawartej w broszurze *Trzecie Rozwiązanie* na pierwszy plan wysuwa się senat. Miał on być instytucją zapewniającą ciągłość władzy i myśli rozwojowej kraju. Ciągłość miał zapewniać fakt dożywotniej kadencji senatorów. Pierwszych senatorów miał wybrać naród spośród najwybitniejszych Polaków. Następnie miejsce po zmarłym senatorze obsadzałby sejm. Do zadań senatu miało należeć fachowe opracowywanie ustaw (z własnej inicjatywy) oraz zgłoszonych przez sejm, rząd lub głowę państwa. Następnie projekt zostałby poddany pod głosowanie sejmu. W przypadku odrzucenia projektu przez sejm i nierozwiązanego konfliktu ostateczną decyzję podejmować miała głowa państwa, mogła rozwiązać sejm lub rozkazać wprowadzenie zmian w projekcie przez senat. Senat miał również opracowywać plany dalekosiężne dotyczące budowy życia społecznego, a następnie kontrolować zgodność prac wykonawczych z powyższymi planami⁶⁰. Sejm natomiast miał być instytucją przedstawicielską narodu we władzach. Wybierany w demokratycznych wyborach, poza wcześniej wspomnianą aprobatą projektów ustaw, miał wyrażać opinie oraz kontrolować senat i rząd. Do jego kompetencji przypisano również ustalanie budżetu oraz udzielanie absolutorium rządowi (raz w roku przy okazji uchwalania budżetu). Zdaniem „Szańca” sejm „to jedna szkoła dla przyszłych mężów stanu, kierowników nawy państwowej”⁶¹.

Dodatkową szkołą, tym razem na niższym poziomie, miał być samorząd terytorialny, który wpoi w ludzi harmonijne współdziałanie i uzgadnianie interesów jednostkowych z narodowymi. Miały również istnieć samorzady gospodarcze oraz zawodowe. W celach łączenia samorządu z wyższymi szczeblami władzy miała zostać powołana Naczelna Izba Gospodarcza. Reprezentowałaby ona gospodarczą opinię społeczeństwa, a w razie potrzeby mogłaby się zgłaszać do głowy państwa o rozstrzygnięcie sporu z innymi jednostkami⁶². Rząd, jako władza wykonawcza, miał realizować wizje senatu. Dzięki temu byłaby zapewniona ciągłość drogi, którą podążałby kraj, przy

⁶⁰ Tamże, s. 8.

⁶¹ Tamże, s. 9.

⁶² Tamże, s. 10.

zmianie rządu nie zmieniałaby się koncepcja. Do usunięcia rządu ustanowiono większość kwalifikowaną (3/5), przy obecności co najmniej połowy liczby posłów. Rządem kierować miał kanclerz oraz wice-kanclerz, zajmujący się głównie Komitetem Gospodarki Narodowej⁶³. Nad całością miała czuwać głowa państwa nazywana przez Grupę „Szaniec” Piastem, któremu podporządkowany byłby rząd oraz siły zbrojne. Piast miał mianować oraz odwoływać kanclerza, ministrów, stanowić o wojnie i pokoju, zawierać umowy międzynarodowe, posiadać inicjatywę ustawodawczą oraz rozstrzygać o sporach pomiędzy sejmem a senatem. Podsumowując, jego zadaniem byłoby „harmonizowanie wysiłków polskich organów państwowych w dążeniu do wielkości Polski”⁶⁴. Ważnym punktem w tej koncepcji ustrojowej były również niezależne sądy, które miały dzielić się na: trójinstancyjne sądownictwo powszechne, dwuinstancyjne sądy administracyjne, sądy ubezpieczeniowe, sądy zawodowe, dyscyplinarne o charakterze samorządowym, Trybunał Kompetencyjny oraz Trybunał Stanu⁶⁵.

Ruch narodowy starał się wypracować w czasie okupacji ustrój pośredni pomiędzy demokracją a totalitaryzmem. Organizacje próbowały łączyć skuteczność władzy z jej kadencyjnością i zasadami demokratycznymi. Można zauważyć, iż dużą wagę przykładano do pozycji prezydenta, który miał być łącznikiem właśnie skuteczności z zasadami demokratycznymi. Jednak wydaje się, iż w rzeczywistości organizacje dążyły do ustroju, który z łatwością można byłoby przekształcić w system totalitarny.

Wizja gospodarcza kraju

Gospodarka jest kolejnym aspektem definiującym siłę państwa. Im mocniejszy jest kraj gospodarczo, im większa i stabilna gospodarka, tym więcej rząd ma pieniędzy do rozgospodarowania. Bez silnego

⁶³ Tamże, s. 11.

⁶⁴ Tamże, s. 12.

⁶⁵ Tamże, s. 13.

zaplecza gospodarczego, kraj nie może pretendować do miana imperium.

Stronnictwo Narodowe swoją wizję gospodarczą ukazało całościowo w rozważaniach programowych z 1943 r. „Równy start”- to pierwsze hasło, jakie możemy przeczytać. Obrazuje ono stan po wojnie. Nie miało się liczyć pochodzenie czy bogactwo, wszyscy mieli zacząć egzystencję na nowo. Na tej podstawie została zbudowana dalsza wizja. Polacy nie tylko mieli mieć prawo do pracy, ale również obowiązek. Ponieważ zdaniem SN człowiek potrzebuje poczucia godności, własnej siły i pewności, a bez pracy osiągnięcie tego jest niemożliwe. Dodatkowo praca miała zapewniać również godne wynagrodzenie, aby człowiek nie głodował, nie martwił się jutrem, ponieważ to załamuje ducha narodu. Praca ma być opłacalna, a w związku z tym wysuwali następujące postulaty: „1. Rodzinny system wynagrodzeń. 2. Zmianę systemu ubezpieczeń społecznych. 3. Upowszechnienie własności. 4. Kontrola państwa nad cenami i rozdziałem artykułów podstawowych. 5. Udział pracownika w zyskach przedsiębiorstwa”⁶⁶.

Również na łamach prasy konspiracyjne SN starało się prezentować swoje poglądy na tematy gospodarcze. W jednym z artykułów można dostrzec, iż przyszłą politykę gospodarczą można streścić do dwóch punktów: rozwinięcie i rozszerzenie wraz ze zmianą struktury. Pierwszy cel miał pomóc wytworzeniu gospodarki, która dzięki swoim możliwościom optymalnie zaspokoi potrzeby społeczeństwa. Również postulowano osiągnięcie takiego poziomu zatrudnienia, aby możliwy był powrót będących za granicą rodaków. Wymagano prowadzenia takiej polityki zagranicznej, aby wewnętrzny rynek na tym nie cierpiał, dlatego kontrolę nad zagraniczną wymianą gospodarczą miało sprawować państwo⁶⁷. Zmianę struktury gospodarki planowano poprzez przesiedlenie około 6 mln obywateli ze wsi do miast, co miało zwiększyć procent drobnomieszczactwa, a ograniczyć liczbę

⁶⁶ *Na...*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 214-215.

⁶⁷ *Zadania polskiej polityki gospodarczej*, „Warszawski Dziennik Narodowy” 27 marca 1943, s. 2-3.

chłopów na wsi⁶⁸. Te 6 mln obywateli mogło kolonizować nowe tereny zachodnie i zajmować miejsca Niemców oraz Żydów w handlu i rzemiośle⁶⁹. Osobno umieszczona została kwestia gospodarki w artykule *O narodowy program gospodarczy*. Zostały tam ujęte dwa zasadnicze założenia programu gospodarczego SN, którymi są: „1/ ujmowanie gospodarki narodowej jako organicznej całości elementów, 2/ powiązanie czynnika gospodarczego z całokształtem hierarchii celów, które we wszystkich dziedzinach życia stoją przed naszym narodem”⁷⁰. SN założyło zatem, iż poszczególne dziedziny gospodarki powinny być ze sobą ściśle związane.

Konfederacja Narodu oparła swoją wizję ustroju na korporacjonizmie, a z tym wiąże się koncepcja upowszechnienia własności prywatnej. W założeniach ideowych z 1941 r. zostało poświęcone temu dużo uwagi. Możemy przeczytać, iż „przyszły Polak musi być samodzielnym przedsiębiorcą, kupcem, rzemieślnikiem z własnym warsztatem itp.”⁷¹ Aby tego dokonać, KN opracowała system oszczędności. Pracownikowi miało być potrącanie część wypłaty na specjalny kapitał. Kapitał ten miał być możliwy do odebrania po uzyskaniu pewnego wieku lub w momencie otwarcia własnego zakładu pracy (kobietom dodatkowo w przypadku wyjścia za mąż). Natomiast system oszczędnościowy w wielkich firmach spowodowałby, iż po pewnym czasie przedsiębiorstwo mogłoby zostać przekształcone w przedsiębiorstwo udziałowe, którego właścicielem byłiby pracownicy. Procent otrzymywanych zysków oraz wpływ w zarządzaniu przedsiębiorstwem zależny byłby od zajmowanego stanowiska. Dodatkowo postulowano zmiany w systemie podatkowym, podatek dochodowy oraz obrotowy miał zostać zmniejszony do minimum, aby ułatwić działalność małym przedsiębiorstwom i warsztatom, natomiast zwiększeniu miał ulec system podatków pośrednich np. od przedmiotów zbytku jak perfumy, alkohol czy zagraniczne owoce⁷².

⁶⁸ *Mikromania*, „Wielka Polska” 4 maja 1944, s. 1-3.

⁶⁹ *O przebudowie ustroju rolnego*, „Walka” 9 marca 1944, s. 2.

⁷⁰ *O narodowy program gospodarczy*, „Walka” 24 lutego 1944, s. 2.

⁷¹ *Skrót...*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 83-84.

⁷² Tamże.

Osobny fragment tekstu został poświęcony przebudowie wsi. Postulowano zwiększenie rozmiarów gospodarstw do 15-30 ha. W tym celu była potrzebna ziemia, którą Polska miała uzyskać po włączeniu Zachodnich Prus oraz terenów wschodnich do Rzeczypospolitej. Planowano również podnieść kulturę rolną na wsi poprzez szkoły, kursy rolnicze, pomoc państwową oraz mechanizację wsi. Dodatkowym elementem miały być rozbudowane spółdzielnie przetwórstwa płodów rolnych, co po pierwsze zwiększyłoby zyski rolników, a po drugie zmniejszyło bezrobocie na wsi. Zostało to podsumowane zdaniem: „zacofany i biedny chłop polski musi się stać nowoczesnym farmerem”⁷³. Również na łamach prasy konspiracyjnej KN często poruszała sprawy gospodarcze. Jedną z wizji podniesienia po uzyskaniu niepodległości początkowego stanu gospodarki było planowane przejęcie warsztatów rzemieślniczych oraz przedsiębiorstw kupieckich od Żydów i Niemców na rzecz Polaków⁷⁴. Zwrócono również uwagę na rolę państwa w tym systemie gospodarczym. Państwo poprzez uprawnienia prawne, system podatków oraz posiadanie banków, miało kontrolować gospodarkę. Miało zająć się dystrybucją towarów oraz określaniem wielkości produkcji poszczególnych dóbr⁷⁵. Ponieważ gospodarka nie ma być wolnorynkowa, przedsiębiorstwa nie miały ze sobą walczyć, lecz współpracować. Dodatkowo gospodarka planowana miała zlikwidować pośredników pomiędzy producentem a konsumentem i w ten sposób ograniczyć niepotrzebne koszty⁷⁶.

Grupa „Szaniec” za główny cel nowej gospodarki uznała rozproszenie kapitału, aby każdy członek społeczeństwa był posiadaczem. Oparciem gospodarki w tym wypadku miały być małe i średnie przedsiębiorstwa. Argumentowano, iż taka budowa gospodarki będzie zapewniać społeczeństwu szczęście oraz dobrobyt, zaś przedsiębiorstwom rozwój dzięki szybszemu postępowi technologicznemu.

⁷³ Tamże, s. 84.

⁷⁴ Bolesław z Wolina, *Kupiectwo do szeregów*, „Do Broni!” 20 stycznia 1942, s. 2-3.

⁷⁵ Jacek z Winnicy, *Do firmowych działaczy katolickich*, „Fakty na Tle Idei” 1 grudnia 1941, s. 2.

⁷⁶ Jan z Humania, *Realne postulaty Wsi*, „Nowa Polska” 25 stycznia 1944, s. 3.

Dopuszczono również istnienie wielkich fabryk, ale tylko tam, gdzie było to wymagane przez interes państwowy jak na przykład w sektorze zbrojeniowym⁷⁷.

Grupa „Szańca” była przeciwnikiem nacjonalizacji gospodarki, nawet poniemieckiej, wskazując, iż większość polskiej gospodarki w czasie okupacji była w rękach niemieckich⁷⁸. „Szaniec” poświęcił również dużo uwagi kwestii rolnictwa. Stwierdzono, iż parcelacja gruntów nie jest najważniejszym problemem, z jakim po wojnie spotka się rolnictwo. Rozwiązaniem problemów wsi miała być kolonizacja ziem zachodnich. Cześć mieszkańców miała znaleźć również miejsca pracy w opuszczonym przez Żydów handlu. Rozróżniano drobne, średnie oraz wielkie gospodarstwa. Drobne oraz średnie miały istnieć tylko w sytuacji przynoszenia nadwyżki produkcyjnej. Duże natomiast miały być placówkami intensywnej uprawy oraz ośrodkami kultury wsi. Oczywiście dodatkowo planowano rozwinać meliorację, nowoczesne maszyny, sieci dróg oraz oświatę na wsi w celu podwyższenia poziomu panującej tam kultury⁷⁹.

Również w sprawie gospodarki ugrupowania narodowe postanowiły szukać nowych rozwiązań. Wszystkie organizacje przywiązywały dużą wagę do wartości własności prywatnej w gospodarce, jednocześnie podkreślając, iż niektóre sektory gospodarki powinny być państwowe.

Wizja bezpieczeństwa kraju

Bezpieczeństwo państwa jest często postrzegane w dwóch wymiarach, jako zewnętrzne oraz wewnętrzne. Zewnętrzne bezpieczeństwo w dużym stopniu jest zapewnianie przez sojusze oraz koalicje. Wizja ładu politycznego w Europie oraz przyszłych sojuszy Polski została

⁷⁷ S. Bębenek, *Wizja...*, s. 127-128.

⁷⁸ J. W. Gołębiowski, *Sprawa nacjonalizacji przemysłu i odbudowy gospodarki narodowej w programach ważniejszych stronnictw politycznych podczas II wojny światowej*, [w:] *Wojna i okupacja na ziemiach polskich 1939-1945*, red. W. Góra, Warszawa 1984, s. 536.

⁷⁹ S. Bębenek, *Wizja...*, s. 128-129.

opisana w części drugiej artykułu. W tej części uwaga zostanie skupiona na armii, która w dużym stopniu również jest gwarantem bezpieczeństwa zewnętrznego, jak i wewnętrznego.

Stronnictwo Narodowe już w 1941 r. na łamach swojej prasy opublikowało pierwsze artykuły o potrzebie utworzenia armii⁸⁰. Została określona, jako Armia Narodowa (AN), ponieważ „powstanie z woli narodu i tylko świadomi członkowie narodu będą tworzyć jej szeregi”⁸¹. Nie każdy miał mieć możliwość służenia w wojsku. Dotyczyło to tylko Polaków oraz tych mniejszości narodowych, które w czasie wojny pozostały wierne Polsce i Polakom⁸². Często nawet w tytułach artykułów przywoływano określenie „rycerze”, gdyż armia miała właśnie takim rycerstwem zostać, zgodnie z ideą Stronnictwa Narodowego⁸³. Armia nie tylko miała służyć do szkolenia militarne społeczeństwa, ale również do wychowania obywatelskiego. Można przeczytać, że „to okres nabywania umiejętności karnego działania zbiorowego, wyrobienia samodzielności życiowej, hartu, posłuszeństwa i ofiarności, ostatni egzamin życiowy i równocześnie rozpoczęcie służby narodowej żołnierza i obywatela”⁸⁴. Armia miała być siłą obronną kraju, używaną tylko w sytuacji zagrożenia zewnętrznego. Kontrole nad nią miał sprawować rząd. Tworzyć ją mieli żołnierze armii podziemnej, „złączeni duchem narodowym” w jedną organizację⁸⁵.

Konfederacja Narodu miała zbliżony pogląd na temat armii. W prasie określana była jako pełnoprawny członek społeczeństwa. Nie mogła zostać ograniczona tylko do funkcji wojskowej, ponieważ miała być armią ideową, będącą siłą nie tylko militarną, ale również polityczną. Oczywiście jej celem była służba narodowi, gdyż tylko jego interes się liczył⁸⁶. KN w swoim programie poświęciła część miejsca

⁸⁰ *Narodowa Siła Zbrojna*, „Walka” 5 października 1941, s. 3.

⁸¹ „Biuletyn Informacyjny” październik 1942, s. 1.

⁸² K. Przybysz, *Polska...*, s. 157.

⁸³ *Postawa rycerska*, „Młoda Polska” 20 lutego 1943, s. 4; *Za surmą rycerzy*, „Młoda Polska” 20 marca 1943, s. 4.

⁸⁴ *Wychowanie narodowe*, „Myśl i Czyn” 12 listopada 1944, nr 30-31.

⁸⁵ *Jesteśmy Armią Narodową*, „Polak” 6 kwietnia 1944, s. 7.

⁸⁶ Adam z Hawy, *Duch odradzającej się Armii Polskiej*, „Nowa Polska” 10 lipca

zagadnieniu armii. Wyznaczono jej tam trzy zadania. Pierwszym była pomoc aliantom w pokonaniu Niemiec, zabezpieczenie Polski w czasie ich odwrotu oraz oddanie władzy polskiej tych terenów, które alianci pozostawiają. Drugim zadaniem miało być opanowanie tych terenów, które nie zostaną nam przyznane, jednak są niezbędne do istnienia i rozwoju wolnej Polski. Trzecim było wychowanie Polaka, który nie tylko będzie potrafił walczyć, ale również rządzić krajem. Wychowanie miałoby zaowocować tym, iż zwycięstwa militarne byłyby wykorzystywane również politycznie. Zdaniem KN tylko armia ideowa mogła podolać wszystkim trzem zadaniom⁸⁷.

Nie każda organizacja wypracowała swoją wizję armii. Niektóre uznały, iż armia ma za zadanie bronić kraju i to wystarczy. Natomiast SN i KN postanowiły dodać do tego kontekst ideologiczny. Armia w ich wydaniu przypomina strukturę z krajów totalitarnych.

Oświata, wychowanie

Ważną rolą państwa, jak i władzy państwowej, jest zapewnienie przyszłości oraz spójności narodu. Dlatego ugrupowania polityczne w kręgu swoich zainteresowań umieszczają również takie kategorie jak oświata, wychowanie i kultura, które łączą naród oraz rozwijają jego młode pokolenia.

Stronnictwo Narodowe wychowanie chciało oprzeć na dwóch podstawowych kategoriach, jako narodowe i katolickie⁸⁸. Edukację dziecko miało zaczynać w wieku 4-6 lat. Pierwszym poziomem miały być placówki przedszkolne. Podstawą całego systemu szkolnictwa miały być 10-letnie powszechne szkoły ogólnokształcące. Dzieci oraz młodzież w wieku 6-16 lat uczyłyby się w pierwszej do poziomu pierwszego 6-letniego, aby następnie przejść drugi poziom 4-letni. Obydwa poziomy miały tworzyć jednolitą pod względem programowym i wychowawczym szkołę powszechną 10-letnią. Przymus

1941, s. 3.

⁸⁷ *Skrót...*, [w:] *Wizje...*, K. Przybysz, s. 81-82.

⁸⁸ *O zadania wychowawcze szkoły*, „Młoda Polska” 4 sierpnia 1943, s. 2.

edukacyjny miał obowiązywać tylko do czasu ukończenia pierwszego poziomu. Dalszy podział obejmował dwa rodzaje szkół: 2-letnie szkoły ogólnokształcące oraz 2-letnie szkoły zawodowe. Pierwsze miały za zadanie przygotować ucznia do dalszej edukacji na poziomie studiów wyższych. Szkoły zawodowe natomiast dawałyby konkretne kwalifikacje, jednak nie zamykając całkowicie ścieżki edukacyjnej (najwybitniejsi mieli mieć możliwość podjęcia studiów wyższych). Przewidziane również były szkoły o bardzo elastycznym wymiarze dla młodzieży pracującej. Studia wyższe miały trwać od 2 do 6 lat. Wachlarz kierunków do wyboru miał być szeroki. Uniwersytety miały posiadać autonomię, co pozwoliłoby im na wolność badań oraz nabór na studia⁸⁹. Szkolnictwo miało być powszechne, każdy obywatel miał mieć możliwość edukacji. W tym celu planowano stworzyć szeroki system różnych stypendiów oraz innego rodzaju pomocy dla ubogiej młodzieży⁹⁰. Postulowano również, aby w jak największym stopniu w wychowaniu młodzieży uczestniczyły rodzina, Kościół, organizacje społeczne i wojsko, jednocześnie ograniczając w ten sposób instytucje państwowe⁹¹.

Wychowaniem według Konfederacji Narodu powinny zająć się kobiety oraz państwo. Kobiety, jako iż zdaniem KN różnią się od mężczyzn zarówno psychicznie, jak i fizycznie (nie są gorsze, tylko inne) są powołane do innych celów. Kobieta powinna zajmować się domem, tworzyć w nim atmosferę, jednak najważniejszym ich zadaniem było wychowywanie zgodnie z tezą „takim będzie Naród Polski w przyszłości, jakim go wychowa kobieta”⁹². Następnie państwo powinno przejąć funkcję wychowawczą. Społeczeństwo ma być wychowywane jednolicie, o takim samym poglądzie i najważniejszych cechach, które pozytywnie wpływałyby na siłę i efektywność działań narodu. W efekcie mieli zostać ukształtowani ludzie realizujący interesy

⁸⁹ K. Przybysz, *Polska...*, s. 218-219.

⁹⁰ *Kilka słów o przyszłym szkolnictwie średnim*, „Wychowanie Narodu” styczeń 1944, s. 4.

⁹¹ J. Jakubowski, *Problemy oświaty i wychowania w programach partii i organizacji konspiracyjnych (1939-1944)*, [w:] *Wojna...*, red. W. Góra, s. 674.

⁹² Anna z Kercza, *Udział kobiet w walce o Nową Polskę*, „Nowa Polska” 20 maja 1942, s. 3.

zbiorowe⁹³. Szkoła miała być powszechnie dostępna, wychowywać dla rodziny, państwa, Boga. Jedynie nauczyciel z przeszkoleniem „w myśl idei narodowej” mógł sprostać takiemu zadaniu. W efekcie szkołę traktowano jako dobro narodu, pozwalające człowiekowi rozwijać się wszechstronnie⁹⁴. Ważną rolę w ideologii KN spełniała również kultura. Miała ona za zadanie budowanie jedności i sprawności społeczeństwa. Podobnie jak w wychowaniu, tak i w kulturze dążono do spójnego światopoglądu społeczeństwa. Nie przewidywano miejsca dla obcych kultur⁹⁵.

ONR „Szaniec” wymieniał pięć podstawowych czynników wychowania: szkoła, Kościół, rodzina, wojsko i zawód. Szkoła, Kościół i rodzina wpływają na człowieka w latach młodości, natomiast wojsko i zawód wpływają już na osobę dorosłą. Dlatego zdaniem „Szańca” możliwe jest wyprostowanie osoby, która została zniekształcona za młodu. Kościół oparty od wieków na tych samych zasadach miał uczyć człowieka moralności⁹⁶. Najważniejszym czynnikiem wychowawczym zdaniem Grupy „Szańca” była rodzina. Ona odpowiada za początkowy, a więc i najważniejszy etap wychowania. Argumentując, iż jeżeli człowiek nauczy się za młodu kochać rodzinę, potem będzie w stanie kochać naród⁹⁷. Wizje ustroju szkolnego oparli na skromnym, lecz wykonalnym programie. Miały być dwa poziomy nauczania: czteroklasowa ogólnokształcąca szkoła powszechna oraz dwuklasowa szkoła zawodowa (rolnicza, kupiecka lub rzemieślnicza). Szkoła miała być obowiązkowa. Jest to program uwzględniający aktualny stan państwa (wojna, zniszczona gospodarka, potrzeba wykształconych pracowników). Edukacja w przyszłości miała być poszerzona⁹⁸.

Ruch narodowy w edukacji, wychowaniu skupił się na obszarze ideologicznym, co w dużym stopniu mogłoby doprowadzić do zde-

⁹³ S. Faliński, *Ideologia...*, s. 64.

⁹⁴ K. Przybysz, *Polska...*, s. 220.

⁹⁵ Jacek z Winnicy, *Do firmowych działaczy katolickich*, „Fakty na Tle Idei” 1 listopada 1941, s. 4.

⁹⁶ *Wychowanie i oświata*, „Szaniec” 6 października 1943, s. 5-10.

⁹⁷ S. Bębenek, *Wizja...*, s. 124.

⁹⁸ *Wychowanie...*, s. 8-9.

generowania całego systemu edukacji, jak i społeczeństwa. Zamiar był poprawny, chciano stworzyć obywatela patriotę, jednak należy pamiętać, iż zaangażowanie ideologii w edukację może się źle skończyć. Przy złej władzy edukacja może być wykorzystywana do indoktrynacji, jak w przypadku III Rzeszy.

Zakończenie

Organizacje narodowe aktywnie zaangażowały się w walkę rozumianą zarówno jako konflikt zbrojny, jak i walkę o przetrwanie narodu i świadomości Polaków. Jednak zaangażowanie w konflikt nie przeszkadzało im w wypracowaniu myśli politycznej dotyczącej przyszłego kształtu Polski.

Organizacje narodowe we wskazanym okresie starały się znaleźć złoty środek w zakresie rozwiązań analizowanych problemów. Próbowano połączyć ze sobą dwa przeciwstawne ustroje, wybierając z każdego to, co najlepsze. Z demokracji wolność i godność człowieka, natomiast z totalitaryzmu skuteczność władzy. Ciężko jest jednoznacznie odpowiedzieć czy takie połączenie było możliwe. Należy zwrócić uwagę, iż organizacje narodowe w swojej myśli politycznej dużą uwagę kierowały na ideologię państwową. O ile pobudki mogły być jak najbardziej szlachetne, o tyle same idee były bardzo niebezpieczne. Państwa totalitarne cechują się np. wykorzystywaniem edukacji do indoktrynacji społeczeństwa i armii „ideologicznej” do utrzymania władzy. Za to ciekawe wydają się wizje ustroju państwa, w których narodowcy starali się połączyć elekcyjność władzy z jej skutecznością. Warto dodać, iż całość myśli politycznej organizacji narodowych ze wskazanego okresu dążyła do stworzenia imperialnej Polski. Nauczeni błędami II Rzeczypospolitej w przyszłości chcieli stworzyć nie tylko kraj duży pod względem terytorialnym, ale również blisko powiązany sojuszami z okolicznymi krajami. Należy się zastanowić, czy prezentowane idee były możliwe do realizacji oraz czy nadal są aktualne.

Bibliografia

- Adam z Iławy, *Duch odradzającej się Armii Polskiej*, „Nowa Polska” 10 lipca 1941.
- Anna z Kercza, *Udział kobiet w walce o Nową Polskę*, „Nowa Polska” 20 maja 1942.
- Antoszewski A., *Ustrój Polityczny*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut. Wrocław 2004.
- Bębenek S., *Wizja przyszłej Polski w programie grupy »Szaniec«*, „Przegląd Historyczny” 1973, t. 64, nr 1.
- „Biuletyn Informacyjny” październik 1942.
- Bitwa o ziemię czerwińską*, „Walka” 1 czerwca 1944.
- Bolesław z Wolina, *Kupiectwo do szeregów*, „Do Broni!” 20 czerwca 1942.
- Chrzanowski W., *Pół wieku polityki*, Warszawa 1997.
- Dyktatura czy parlamentaryzm*, „Młoda Polska” 10 maja 1943.
- Dzisiejsze tło sprawy ukraińskiej*, „Szaniec” 4 lipca 1943.
- Faliński S., *Ideologia Konfederacji Narodu*, „Przegląd Historyczny” 1985, t. 76, nr 1.
- Gołębiowski J. W., *Sprawa nacjonalizacji przemysłu i odbudowy gospodarki narodowej w programach ważniejszych stronnictw politycznych podczas II wojny światowej*, [w:] *Wojna i okupacja na ziemiach polskich 1939–1945*, red. W. Góra, Warszawa 1984.
- Granice Polski*, „Walka” 15 listopada 1940.
- Gubernia Generalna – Paradisus Judaeorum*, „Walka” 16 czerwca 1940.
- Jacek z Winnicy, *Do firmowych działaczy katolickich*, „Fakty na Tle Idei” 1 grudnia 1941.
- Jakubowski J., *Problemy oświaty i wychowania w programach partii i organizacji konspiracyjnych (193901944)*, [w:] *Wojna i okupacja na ziemiach polskich 1939–1945*, red. W. Góra, Warszawa 1984.
- Jan z Chociebuża, *Human czy Hadziacz*, „Biuletyn Słowiański” 30 czerwca 1943.
- Jan z Chociebuża, *Nowa granica zachodnia*, „Biuletyn Słowiański” 20 lutego 1943.
- Jan z Chociebuża, *Sprawa słowacka*, „Biuletyn Słowiański” 15 maja 1943.
- Jan z Humania, *Realne postulaty Wsi*, „Nowa Polska” 25 stycznia 1944.
- Jesteśmy Armią Narodową*, „Polak” 6 maja 1944.
- Katolickie Państwo Narodowe – kwestia ustroju*, „Młoda Polska” 24 maja 1943.
- Kilka słów o przyszłym szkolnictwie średnim*, „Wychowanie Narodu” styczeń 1944.
- Kołomejczyk N., *Partie i stronnictwa polityczne wobec spraw terytorialnych Polski w latach 1939-1945*, [w:] *Wojna i okupacja na ziemiach polskich 1939–1945*, red. W. Góra, Warszawa 1984.
- Kornaś J., *Stracone nadzieje Szkice z myśli społeczno-politycznej Stronnictwa Narodowego (1928–1945)*, Toruń 2009.

- Na drodze do wielkości z V 1943*, [w:] *Wizje Polski programy polityczne lat wojny i okupacji 1939-1945*, red. K. Przybysz, Warszawa 1992.
- Na rozstajnych drogach*, „Szaniec” 22 sierpień 1943.
- Narodowa Siła Zbrojna*, „Walka” 5 września 1941.
- Nasza sprawa wewnętrzna*, „Szaniec” 4 maja 1943.
- Nasze cele wojenne z 20 XII 1940 r.*, [w:] *Wizje Polski programy polityczne lat wojny i okupacji 1939-1945*, red. K. Przybysz, Warszawa 1992.
- Nasze cele wojenne*, „Szaniec” 20 grudnia 1940.
- Niech odejdą*, „Szaniec” 24 grudnia 1941.
- Niemcy a żydzi*, „Szaniec” 16 listopada 1941.
- Mikromania*, „Wielka Polska” 4 maja 1944.
- O co walczymy? Polska Trzech Mór*, „Walka” 19 września 1941.
- O narodowy program gospodarczy*, „Walka” 24 lutego 1944.
- O przebudowie ustroju rolnego*, „Walka” 9 marca 1944.
- O zadania wychowawcze szkoły*, „Młoda Polska” 4 sierpnia 1943.
- Ogniem i mieczem*, „Warszawski Głos Narodowy” 27 maja 1944.
- Orlicki J., *Szkice z dziejów stosunków polsko-żydowskich 1918-1949*, Szczecin 1983.
- Orłowski M., *Prasa konspiracyjna Stronnictwa Narodowego w latach 1939-1947*, Poznań 2006.
- Parę słów o Ukraińcach*, „Obozowiec” 1942.
- Pawlikowski G., *Ukraińska mniejszość narodowa w powojennej Polsce w programach partii i organizacji konspiracyjnych (1939-1945)*, „Polityka i Społeczeństwo” 2010, nr 7.
- Postawa rycerska*, „Młoda Polska” 20 lutego 1943.
- Przestrogi dla Polski*, „Walka” 29 maja 1942.
- Przybysz K., *Imperium Słowiańskie Konfederacji Narodu- przyczynek do dziejów polskiej myśli politycznej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia Section K” 1999, vol. VI.
- Przybysz K., *Polska Myśl Polityczna 1939-1945*, Warszawa 2000.
- Ruch narodowy w czwartym roku wojny*, „Walka” 2 czerwca 1943.
- Skrót ideologii Konfederacji Narodu z X 1941 r.*, [w:] *Wizje Polski programy polityczne lat wojny i okupacji 1939-1945*, red. K. Przybysz, Warszawa 1992.
- Terej J. J., *Idee, mity, realia. Szkice do dziejów narodowej demokracji*, Warszawa 1971.
- Tezy programowe nowej Polski*, „Nowa Polska” 15 maja 1944.
- Trzecie Rozwiązanie*, 1941.
- Ustrój Narodowy*, „Front Narodowy” 5 stycznia 1941.
- W Polsce nie będzie anarchii*, „Fakty na Tle Idei” 15 listopada 1941.
- Wielka Polska to imperium*, „Nowa Polska” 24 marca 1943.
- Współokupanci Ukraińscy*, „Walka” 22 listopada 1940.
- Wychowanie i oświata*, „Szaniec” 6 października 1943.
- Wychowanie narodowe*, „Myśl i Czyn” 12 listopada 1944.

Za surmą rycerzy, „Młoda Polska” 20 marca 1943.

Zadania polskiej polityki gospodarczej, „Warszawski Dziennik Narodowy” 27 marca 1943.

Zasada polityki polskiej, „Walka” 14 listopada 1941.

Political thought of polish underground national movement during World War II

Summary: Nationalists were one of the numerous Polish political movements during World War II. Actively engaging in the fight against the occupying forces, they suffered heavy losses, but does not prevent them in the creation of significant heritage in the field of political thought. The aim of the article is to present the political thought of Polish national movement during the Second World War. Historical, qualitative and comparative methods were used. The whole has been divided into several parts,, in which author examines the with issues of political thought as: Polish war aims, vision of state borders, ratio to national minorities, vision of the political system, economic vision, vision of national security, education and upbringing. The whole article has to show how rich the heritage of those generations.

Key words: political thought, national movement, conspiracy, war aims, boundaries, ethnic minorities, political system, economy, national security, education, upbringing.